پەروەردەی نیئۆلیبرالیسم، ناوەڕۆکی سیستەمی پەروەردەی کۆماری ئیسلامیی ئێران

ولات زاگرۆس

ئێمە دەتوانین گۆڕان وەدی بێنین. ئێمە گەمژە بێ هیواکانی مێژوو نین، ئەوانەی کە پێیان وایە ناتوانن خۆیان، چارەنووسی خۆیان دیاری بکەن. ماوەیەکی درێژە کە پێمان دەڵێن: ئێوە ناتوانن هیچ بگۆڕن بەڵام مێژوو دەریخستووە کە خولانەوە لە بازنەیەکی یەک چەشن و بەتاڵدا نییە و هێزە خەباتکارەکان سەریش دەکەون. بۆ دەبێ ئەم ڕاستییە لە بەرچاو نەگرین و بێهیوا و دۆشداماو دانیشین بڵێین ئێمە هیچمان لەدەس نایەت؟ ئێمە دەتوانین دنیایەک دروست کەین کە تا هەنووکە نەبووە. من سیاسەتڤانێکی شارەزا نیم بەڵام دەزانم ئێمە دنیامان بەم چەشنەی کە هەیە ناوێت هەر بۆیە خەبات دەکەین، ئێمە شۆڕشمان دەست پێ کردووە[١].

پێشەکی

دەسەڵاتەکان بۆ مانەوەی خۆیان جیا لە بەکارهێنانی زەبر و زەنگ و توندوتیژی لە ڕێگەی سیستەمی پەروەردە و فێرکردنەوە هەوڵ ئەوە ئەدەن کۆمەڵگایەک دروست بکەن کە لەگەڵ ئامانجەکانیان بێتەوە و مانەوەیان لە گشتیەتی خۆیدا توشی قەیران نەکات. دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی کە مانەوەی خۆیان بە گرینگترین ئامانج دادەنێن، جیا لە زەبروزەنگ، بۆ پەروەردەی کۆمەڵگا و دروست کردنی جڤاکێک کە دەستەمۆ بێت و چیەتیی دەسەڵاتیان توشی کێشە نەکات، لە سیستەمی پەروەردەی نیئۆلیبرالیزم، بە تایبەتمەندیی ئایینی و سەروەریی نەتەوەی فارسەوە، کەڵک وەردەگرن. لە ڕاستیدا جڤاکێک کە تاکەکانی لە ڕێگەی پەروەردە و فێرکردنەوە وا ڕاهاتبن کاریان بە پەیوەندیی نێوان کۆیلە و سەروەر نەبێ و تەنیا ئامانجیان لە پیشە و پارەدا کورت کرابێتەوە، کەمترین مەترسی بۆ مانەوەی دەسەڵات لە هەموو ڕەهەندەکانیدا دروست دەکەن، هەرچەن بە ڕواڵەت خۆیان بە سەربەست و ئازاد دادەنێن بەڵام وەک ئێریک فرۆم دەڵێت: مرۆڤ لە کۆتوبەندی ئەو هێزە دەرەکییانەی کە بەر بە کردار و بیر کردنەوەی دەگرن بەو چەشنەی کە شیاویەتی ڕزگار بووە. مرۆڤ ئەگەر لەوە تێبگات کە چی دەوێ، بیرلە چی دەکاتەوە و هەست بە چی دەکات، ئازادە تا بە پێی داخوازییەکانی خۆی، کردارەکانی بەڕێوە بەرێت؛ بەڵام ئەو نازانێت. بووەتە هاوتەریبی هێزە بێ شوناسەکان و لەگەڵ ئەو خودەی کە هی ئەو نییە تێکەڵ بووە و لەگەڵی ئاوێتە دەبێت. هەرچەند زیاتر لەم بوارەدا هەنگاو هەڵدەگرێت زیاتر هیلاک دەبێت و هەست بە بێ هێزی دەکات و زیاتر هەست دەکات کە دەبێ لەگەڵ ئەم هێزانە هاوئاهەنگ بێت. سەرەڕای ڕواڵەتی داهێنەرانە و گەشبینی، مرۆڤی نوێ بە هەستێکی قووڵ لە بێ هێزی وەها دەستەمۆ کراوە کە ناچارە لە هەمبەر ئەو ڕووداوانەی لە داهاتوویدا ڕوو ئەدەن، تەنیا سەیرکەر بێت وەک ئەوەی تووشی ئیفلیجی هاتبێت[٢]. بەرەنگار بوونەوەی نیۆلیبرالیزم لە پەروەردە و فێرکردن و بەتایبەت لە فێرکاریی باڵادا-ئاستی زانکۆ- دەبێت ببێتە بەشێک لە خەبات بۆ کۆمەڵگایەک کە بەڕاستی دەیهەوێت خۆی لە کۆتوبەندی ژێردەستی ڕزگار بکات و لەو کۆمەڵگایەدا هەموو تاکەکان بێجیاوازی توانای دەرخستن و گەشەکردنی توانا و بەهرەکانیان هەبێت و بەر بەوە بگرێت کە دنیا بەم چەشنەی هەیە درێژە بکێشێت.

بە پارەی کردنی خوێندن بەشێک لە سیستەمی پەروەردەی نیۆلیبرالیزم

یەکەمین پەیوەندییەکانی نیئۆلیبراڵیسم و پەروەردە و ڕاهێنان دەکرێ لە دەیەی ٨٠ی زایینی و لە بریتانیا و سیاسەتەکانی دەوڵەتە کۆنسێرڤاتیفەکانی ئەو سەردەمی ئەم وڵاتەدا بەدی بکەین[٣]. ئەو ساڵانە سەرەتای گۆڕانێکی جیددی لە بەرنامەی ئابووری-سیاسیی دەوڵەتانی گەورەی دنیایە پاش قەیرانی دەوڵەت ڕفاهەکان-دەسەڵاتی خۆش بژێوی-. تایبەتمەندیی بەرچاوی ئەم پلانە نوێیە بریتی بوو لە برەودانی هەرچی زیاتر بە دەسەڵات و تواناییەکانی کەرتی تایبەت و کورت کردنەوەی هەنگاو بە هەنگاوی دەستی دەوڵەت لە بازار و هەروەها کەم کردنەوەی ئەرک و خزمەتگوزارییە گشتییەکانی دەوڵەت بە چەشنێک کە کەرتی تایبەت بتوانێت ئەم ئەرکانە وەئەستۆ بگرێت. ڕەیگان سەرۆک کۆماری ئەوکاتی ئەمریکا لە لێدوانێکیدا ئاماژە دەکات کە «دەوڵەت ڕێگەچارەی کێشەکانی ئێمە نییە، بەڵکوو هۆکاری کێشەکانە و سەردەمی تەواو بووە...»[٤]. پەروەردە و ڕاهێنانیش یەک لەو گرینگترین شوێنانەیە کە بەپێی سیستەمی نوێ، بەرنامەی نوێی

به مەبەســـتی چاکسازی و نەمانی کێشەکان بۆ دادەرپێژرێ. لــەم بەرنامە نوێیەدا، بەڵێنی پــەروەردە و بارهێنان بۆ بازاڕی ئازاد یان بە بازاڕی کردنی پەروەردە و ڕاهێنان و هەروەها بەفەرمی ناسین و پاراستنی ناهاوسانییەکان، بە ڕوونی دەبیندرێ. ئەو چاکســـازییانەی کە لە سیســـتەمی پەروەردەدا بە پەیڕەوی لەم ئایدیئۆلۆژییــە ڕەچاو کــرا ئاکامەکەی هاتنە دەرەوەی قوتابخانــەکان لــە ژێرچاوەدێریی سیســـتەمی ناوچەیی و چوونە نــاو بازاڕی ڕکابــەری بوو. بە باوەڕی باوڵز و گێنتیز، ئەم بارودۆخەی پــەروەردە و بارهێنان، یانی بە بــازاڕی کردنی پــەروەردە و بارهێنان، بووە هۆی ئەوەی ناوەڕۆک و شێوازەکانی ڕاهێنان بنــە ملکەچی بازاڕی ئــازاد. قوتابخانەکان لەم بازاڕەدا بۆ ڕاکێشـــانی سەرنجی دایک و باوکـــەکان هەوڵیان دەدا و بـــۆ ئەم کارەش دەستەو داوێنی تاقیکاریی ستاندارد، خشتە و گەڵاڵەی دابەشکردنی کاتەکان... بوون. [٥]

لــە وڵاتــی ژێــر دەســەڵاتی کۆماری ئیسلامیدا، ڕەوتی بە بازاڕی کردنی سیستەمی پەروەردە و بارهێنان لە سەرەتاکانی دەیەی حەفتــای کۆچییــەوە و پــاش کۆتاییــ شــەڕی ئێــران و ئێــراق و وەدی هاتنــی سەقامگیرییەکی ڕێژەیی بە زەبری سەرکوت، دەســتی پێ کرد و لەو کاتــەوە ڕۆژ لەگەڵ ڕۆژ قوتابخانە تایبەتییەکان ژمارەیان بەرە و زۆربوون دەچــێ و بە پێی ئەو ئیمکاناتانەی بۆ قوتابیانی دابیــن دەکەن، پارەیەکی زیاتر لە منداڵان وەردەگرن. هەرچەند لە پاڵ ئەم قوتابخانانەدا قوتابخانەی حکوومەتیش هەیە کە لــە ڕواڵەتدا هیچ پارەیــەک لە قوتابیان ناســتێنن- بەپێی مادەی ٣ و ٣٠ خوێندن لە هەموو قۆناغەکانــدا دەبێ بێ پارە بێت- بەڵام مامۆستا باشــەکان و گشت ئیمکاناتی پێویســت بۆ خوێنــدن لــە قوتابخانەگەلی تایبەتیــدا کۆ کراونەتــەوە. قوتابخانەکان بۆ مانەوە لەم بازاڕە ڕکابەرییەدا هاوکات لەگەڵ سەرنجدان بە بیروڕای گشتیی سازکراو لە لایەن بازاڕ و دەسەڵاتەوە دەبێ بۆ ڕاکێشانی باشترین مامۆســتاکانیش تێبکۆشن. بۆردیۆ لەسەر ئەو باوەڕەیە قوتابخانەکان لە ڕێگەی پلانگەلێــک وەک تاقیکاری بــۆ وەرگرتنی قوتابی، دەبنە هۆی ئەوەی کە ســەرمایەی کەلتووری لە دەست چینی دەسترۆیشتوودا بمێنێتــەوە[٦]. کاتێــک لــە وڵاتــی ژێــر دەســەڵاتی کۆمــاری ئیســلامیدا، زۆربەی چینی دەسترۆیشــتوو خــۆی و هەموو بەها و بەرژەوەندییەکانــی لە کەلتووری نەتەوەی باڵادەســتدا دەبینێتەوە، کاتێک پەروەردە و ڕاهێنان دەبنە کەرەســەیەک بۆ برەودان بە کەلتوور و زمان و دابونەریتیی نەتەوەی باڵا دەست، ئەوە کەلتوور، زمان، باوەڕبەخۆیی و هەموو بەرژەوەندییە گشــتییەکانی نەتەوەی ژێردەستە کە بە هەموو چین و توێژەکانیەوە لەم بەستێنە سازکراوەدا دەتوێنەوە.

دەکــرێ قوتابخانەگەلی ناحکوومەتی لە وڵاتی ئێراندا، بەســەر دوو بەشــدا دابەش بکەیــن: یەکەمیــان ئــەو قوتابخانانە کە بۆ ناونووســی تێیاندا پێویســت بــە تاقیکاری نییــە و هــەر بنەماڵەیەک ئەگــەر بتوانن شــەهرییەکەی(پارەی مانگانە یــا وەرزانە) دابیــن بکــەن دەتوانــن منداڵەکانیــان بنێرنە ئــەم قوتابخانانە کە خــاوەن هەموو پێداویســتییەکانن. کە وابــوو تەنیا مەرجی بەشداری لەم قوتابخانانەدا ئەوەیە کە خاوەن پــارە بێت و تا کاتێــک قوتابی دەتوانێ لەم قوتابخانانەدا بخوێنێ کە توانای دابین کردنی شــەهریەکەی هەبێــت. لــەم پەیوەندییەدا دەزگای هەواڵدریــی ئیســنا لــە بابەتێکی خۆیدا ئاماژە بە نموونەیەک دەکات و دەڵێت: «لــە ناوچەی چیتگەری تــاران بۆ قوتابیانی قوتابخانەیەکــی تایبەتی جەژنــی کۆتاییی ســاڵ گیرا، دیاری بە هەموو قوتابیان درابوو قوتابییــەک نەبێــت کە بە سەرســوڕمان و حەزەوە سەیری دیاریی هاوپۆلەکانی دەکرد،

تەنیا هۆی ئەوەی ئەم کچە قوتابییە دیاریی پێ نەدرابوو، دەگەڕاوە بۆ ئەوەی کە باوکی دوو هەیڤ بوو نەیتوانیبوو شەهرییەی خوێندنەکەی دابین بکات[٧]. هەنووکە هەندێ لەم قوتابخانانە شەهرییەکەیان بۆ تێرمێک (وەرزێکی خوێندن) تا بیست ملیۆن تمەن و زیاتریشە و خاوەنی پۆلەکانی تایبەتی مۆسیقا و وەرزش و فێرکاری زمانە بیانییەکان و... و دیارە تەنیا منداڵانی چینی دەسترۆیشتوو دەتوانن لەم قوتابخانانەدا بخوێنن.

دووهەمیان ئەو قوتابخانانەن کە نیوە حکوومەتی و نیوە تایبەتین. بۆ چوونە ناو ئەم قوتابخانانە تاقیکاری بەڕێوە دەچێت و دەکرێ ئەم چەشنە قوتابخانانە وەک یەکێک لە ئامانجە سەرەکییەکانی نیئۆلیبرالیسم پێناسە بکەین کە بریتییە لە بلیمەت تەوەری و پێگەیاندنی بلیمەتەکان (ئەو بلیمەتانەی کە بە تەعبیری بۆردیۆ تەنیا دەتوانن لە چینێکی تایبەتی کۆمەڵگەدا هەڵبکەون)، لەم پەیوەندییەدا دەبێ ئاماژە بەو ڕاستییە بکەین کە زۆر بە دەگمەن منداڵانی چینی هەژار دەتوانن بچنە ئەم قوتابخانانە و ئەو تاقیکارییانەی بۆ ئەم قوتابخانانە لەبەرچاو دەگیرێن دژوارن و زۆربەی پرسیار و تەوەرەکانی بە دەگمەن لە قوتابخانە حکوومەتی و ئاساییەکاندا باسیان دەکرێت و لەو کتێبە کۆمەکدەرسییانەوە دەردەهێنرێن کە بە نرخێکی گران لە بازاڕدا دەسەنرێن و زۆربەی هەرە زۆری مامۆستاکانیش لەسەر پۆلەکانی وانە گوتنەوە بێ ئەم کتێبە کۆمەکدەرسیانە وانەکانیان نالێنەوە کە ئەم کارەش دەبێتە هۆی بازاڕێکی بە سوود بۆ کۆمپانیگەلی وەک گاج، ئایندەگان و قەڵەمچی. . . . بەم چەشنە پرۆسەی خوێندنی قوتابی دەکەوێتە ناو یاریی بازاڕەوە بەو واتایەی بۆ ئەوەی سەرکەوتن وەدی بێنێ دەبێ زیاتر کڕیاری کتێبە کۆمەکدەرسییەکان و پۆلە تایبەتییەکان بێ و بەو ڕێژەیەی کە کڕیارە و بەشداری پۆلە تایبەتییەکانە دەتوانێ سەرکەوتن وەدەس بێنێ. کەواتە بە پێی ئەو پارەیەی کە لەو ڕێگەیەدا خەرجی دەکات ڕاست وەک بازاڕ دەتوانێ شتومەک، کە لە پرۆسەی خوێندندا بووەتە زانستی بە شتومەک –کالا-کراو وەدەست بێنێ. ڕێژەیەکی زۆر لەو قوتابییانەی کە لە تاقیکاریی کۆنکووردا -تاقیکاری چوون بۆ زانکۆ- پلەی باش وەدەس دەهێنن و دەچنە زانکۆ باشەکان، لەم دوو جۆرە قوتابخانە تایبەتییەدا خوێندوویانە و بەشداری پۆلەکانی کۆمپانیگەلی گاج، قەڵەمچی و ئایندەگان بوون و تا هەنووکەش لێکۆڵینەوەیەکی ورد لەسەر داهاتی سەدان ملیاردیی ئەم کۆمپانیانە نەکراوە و لە ڕاستیدا بە هۆی ئەو مافیایانە کە لە وەزارەتی پەروەدە و بارهێنان و ناوەندە ئەمنییەتییەکاندا هەیە، بەر بە هەر چەشنە لێکۆڵینەوەیەکی دەقیق و ورد لەم بارەیەوە گیردراوە و تەنانەت تا ئەو ڕادەیە دەسەڵاتیان هەیە کە حاجی بابایی، وەزیری پەروەدەی دەوڵەتی ئەحمەدی نژاد، گەڵاڵەی لابردنی کۆنکوور دەبەستێتەوە بە ڕەزامەندیی ئەم کۆمپانیانە.

دیاری سیستەمی پەروەردەی کۆماری ئیسلامی بۆ قوتابییان چی بووە؟

بەپارەکرانی خوێندن و ڕاکێشانی مامۆستا باشەکان بۆ قوتابخانەگەلێکی تایبەت، ئاکامەکەی دەگات بەوەی کە هەزاران قوتابی لە سەرانسەری وڵاتدا و بە تایبەت لەو ناوچانەی کە نەتەوە ژێردەستەکانی تێدا دەژین دەست لە خوێندن هەڵدەگرن و یان هەر خوێندەوارییان نەبێت. ١/٥ تا ٢ ملیۆن منداڵ لەم ساڵانەی دواییدا و بە هۆی بەپارە کرانی خوێندن یان دەستیان لە خوێندن هەڵگرتووە یا خود هەر نەچوونەتە قوتابخانە و وا چاوەڕوان دەکرێ ساڵ بە ساڵ ڕێژەی

ئـەم منداڵانە زیاتر بێـت و لەئاکامدا ببێتە هۆی هەرچی زیاتربوونی زیانە جڤاکییەکانی وەک زۆر بوونـی ڕێـژەی منداڵانـی کار و منداڵانی شەقام و...[٨]. لە کۆماری ئیسلامیدا هەژارتریـن و بێکارتریـن ناوچـەکان ئەو ناوچانەن کە نەتـەوە کۆلۆنیکراوەکانی تێدا دەژین و هەر بۆیە هەژاری، یەکێک لە هۆکارە سـەرەکییەکانی پاشکەوتنە لە خوێندن و بە پێی دواییـن ئامارەکان پارێزگاکانی سـنە، ورمێ ، لوڕسـتان لە کوردستان و پارێزگای سیسـتان و بەلوچسـتان خـاوەن زیاترین نەخوێندەوارن[٩].

ئەگـەر سـەردەمانێک خوێنـدن کەرەسەیەک بوو بۆ ئەوەی منداڵانی هەژار تا ڕادەیەک بتوانن بە خوێندن خۆیان لەو دۆخە ڕزگار بکەن و لە ڕێگەی خوێندنەوە بچنە ناو چینـی مامناوەندیەوە، هەنووکە بە دەگمەن هەڵدەکـەوێ منداڵی چینی هـەژار بتوانن خەرجییەکانـی خوێنـدن و خەرجی پۆلە تایبەتییەکان دابین بکـەن تا لەو ڕێگەیەوە بتوانـن ڕکابەریی قوتابیانی دیکە بکەن؛ هەر بۆیە منداڵانی چینی هەژار یان نەخوێندەوار دەبن یا خود زۆربەیان ناتوانن بۆ ڕشتەیەکی باش لە زانستگەدا قەبووڵ بن و بەم چەشنە پیشـەیەکی شیاو وەدەس بێنن و ئەگەر ئەو ڕاسـتییەش لەبەرچاو بگرین کە هەژارترین ناوچەکانـی وڵاتی ژێردەسـەڵاتی کۆماری ئیسـلامی ناوچەی نەتەوە ژێردەسـتەکانە، کە وابـوو بەردەوام ئەم ژێردەسـت بوونە و سـەروەریی نەتەوەی باڵادەسـت لە هەموو بوارەکانـی کەلتووری و جڤاکی و زانسـتی، درێـژ دەبێتەوە و سیسـتەمی نیئۆلیبراڵیزم لە پـەروەردە و فێرکردنـدا گەرەنتیی درێژ بوونەوەی ئەم پەیوەندییە دەکات.

خوێندنی باڵا و نیئۆلیبراڵیزم

لەبەشـی فێرکاریی گشـتی و سیاسـەتە کەلتورییەکانـدا، نیۆلیبرالیـزم تـەواوی ڕەهەندەکانـی ژیـان لـە چوارچێـوەی عەقڵانیەتی بـازاڕدا لێکدەداتـەوە. یەکێک لـە ئاکامەکانی ئەم شـێوازە ڕوانینە دەبێتە ئـەوەی کـە نیۆلیبرالیـزم، چەشـنێک کەلتـوری بێرەحمانە و ڕکابـەری هۆڤانە بە فەرمی برەو پێ بدا و دەسـت بداتە شـەڕ دژی بایەخە گشـتییەکان و بەشی گشتی، کە دەتوانـن قەیران بـۆ بایەخەکانی پێک بێنن. نیۆلیبرالیزم بنەمـا دیمۆکراتیکەکانی هاوپەیوەندیی کۆمەڵایەتی بەرەو لە ناوچون دەبات، هـەروەزی کۆمەڵایەتی لاواز دەکات و تەواوی شێوازەکانی دەروەستی لە هەقبەر کۆمەڵگادا تووشی کێشە دەکات[١٠].

سیسـتەمی پـەروەردە لـە کۆمـاری ئیسلامیدا بە تایبەت لە بیست ساڵی ڕابردوودا بـە ئاشـکرا هاوتەریبە لەگەڵ سیسـتەمی پـەروەردەی نیئۆلیبراڵـی بـە ڕوانگەیەکی سـەقەتی ئایینییەوە. پاش کۆتاییی شەڕی ئێران و عێراق و گۆڕانی وتاری زاڵ بەسـەر ئابووریی وڵاتدا پرسـی تایبەتـی کردن بە شـێوازێکی جیددی لە لایەن پلاندارێژەرانی ئابووریی دەسەڵاتەوە هاتە ئاراوە و بە کردەوە لە ساڵی ١٣٨٠و لە کاتی بەکردەیی کردنی بەشی سێهەمی پلانی سێهەمی پەرەپێدانەوە دەسـتی پێ کرد، بەچەشنێک کە بە وتەی ئێسـحاق جەهانگیری وەزیـری ئەو کاتی سـەنعەت و مەعدەن-پیشـە و کانـزاکان- پلانی سـێهەمی گەشـە زیاتر لـەوەی کە بـەرەو بەرێوەبردنی پـرۆژەکان ڕێگە ببرێت بـە دوای چێکردنی پێکهاتەگەلێکەوە بوو بۆ دروسـت کردنی بەسـتێنی گەشە کردن تا بەشی تایبەتی بتوانێت تێیاندا چالاک بێ[١١].
یەکێک لەو شوێنانەی کە دەسەڵات هەوڵی تایبەتی کردنی داوە، سیستەمی پەروەردە و خوێنـدن بووە لە هەموو ئاسـتەکاندا و لەم ماوەیەدا سـاڵ بەسـاڵ ڕێـژەی بەتایبەتی کردنـی خوێنـدن زیاتر پـەرەی گرتووە و هەنـگاو بە هەنـگاو و بە پەلە سیسـتەمی

پەروەردە و فێرکردن لە کۆماری ئیسـلامیدا لە سیستەمی پەروەردەی نیئۆلیبراڵیزم نزیک بووەتەوە و بە پێی بەراوردێک کە لە سـاڵی ١٣٧٤دا کـراوە ئێـران پـاش وڵاتی ژاپۆن زیاترین خوێندکاری بە نیسبەت حەشیمەتی خوێندکارانـی وڵات، لە بەشـی پەروەردەی تایبەتدا هەیە[١٢] کە بە دڵنیاییەوە ئێسـتا ڕێژەی زۆر زیاتـر بووە و لەم بارەیەوە پلەی یەکەمی بۆ خۆی مسـۆگەر کردووە. سەرەتا دروسـت کردنی زانسـتگەی ئازاد لە ساڵی ١٣٦١و پاشـان دانی ئیزنی دروست کردنی ڕێکخراوەی ناحکوومی و تایبەت لە بەشـی پـەروەدە و فێرکردنـدا لە سـاڵی ١٣٦٤ و دروسـت کردنی زانسـتگەی پەیام نوور لە ساڵی١٣٦٧ دا هەنگاوگەلێکن کە هەر چەن لە دەیەی ٦٠دا و بە مەبەسـتی زیاترکردنی ڕێژەی پسپۆڕان و بردنە سەرەوەی ستاندارد و کواڵێتیـی خوێنـدن دانـدراون[١٣] بەڵام دەیەیـەک دواتر پەرەیان گرتووە و هەنووکە خوێندکار و قوتابییان لە بەشـی حکوومەتی زیاتـرە. بە پێـی وتەی محەمـەدی ماڵجو: لە سـاڵی ١٣٨٠ی هەتاویدا ٤١لەسـەدی خوێنـدکاران لـە بەشـی حکوومەتی -ئەو زانستگایانە کە بێ‌پارە خوێندکار وەردەگرن- دا خوێندوویانە و لە سـاڵی ١٣٨٧دا ڕێژەی ئـەم خوێندکارانـە دەگاتـە ٢٢لەسـەدی سەرجەم خوێندکارانی سەرانسەری وڵات[١٤]. جودا لەوەی کە دەستڕاگەیشتنی بێ‌بەرانبەر و بێ‌جیاوازی بە بابەتگەلێک وەک خوێندن و تەندروستی مافی سەرەتاییی هەموو کەسێکە و لـە ڕاگەیەندراوی جیهانیـی مافی مرۆڤدا ئاماژەی پێ دراوە، بەڵام ئەگەر بردنەسـەری کواڵێتیـی خوێندنیش وەک پاسـاوێک بۆ ڕاسـپاردنی پـەروەردە بە کەرتـی تایبەت لەبەرچـاو بگرین، بە سـەرنجدان بە سـێ دەیەی ڕابردووی پەروەردەی ئێران دەبینین کە بە هیچ چەشنێک لەم بوارەدا سەرکەوتوو نەبووە؛ نە کواڵێتیی خوێندن چووەتە سەرەوە و نە خاوەن کۆمەڵگایەکـی بەختەوەرترین، ئەوەی کە دەبینرێـت کۆمەڵێکی زۆر و بۆر لـە دەرچووانی زانکۆیە کە بە ڕادەیێکی کەم توانای خزمەت کردن بە بەرەوپێشـچوونی کۆمەڵگایـان هەیـە و لە هەمان کاتیشـدا ڕێژەیەکـی یەکجـار زۆریان بێـکارن و بە هۆی ئەو سیسـتەمە پەروەردەیەی کە تێیدا پێگەیشـتوون، پارە وەدەست هێنان بە هەر نرخێـک، دەبێتە تایبەتمەندیـی دەروونیی زۆربەی هەرە زۆریان.

دژایەتیـی نیئۆلیبراڵیـزم لـە هەمبەر زانستە مرۆییەکان

زۆربەی زانسـتە مرۆییەکان پشتبەستوو بە فەلسـەفەگەلێکن کە بنەمای سـەرەکییان ماک باوەری و بێ باوەری بەرانبەر فێرکاریی ئیلاهی و ئیسلامییە و فێرکاریی ئەم زانستانە دەبێتە هۆی بێ‌باوەری بە زانسـتی ئیلاهی و ئیسـلامی و فێربوونـی ئەم زانسـتانە لە زانستگە، پەرە بە دوودڵی و نادڵنیایی دەدات لـە هەمبەر بنەما ئایینی و باوەرەکانماندا.[١٥] ئەمە بەشـێکە لە وتاری عەلی خامەنەیی لە ڕۆژی ٩ی خەرمانانی سـاڵی ١٣٨٨دا، ئەم وتارە بـە ئامادەبوونی هەندێک مامۆسـتای زانکۆ و خوێندکار پێشـکەش کرا و لە چەن شوێندا و بە ئاشکرا دژایەتیی خۆی لە گەڵ زانسـتە مرۆییەکان دەردەبـڕێ و هەر لە بەشـێکی دیکەی وتارەکەیـدا ئاماژە بە زۆر بوونـی خوێندکارانی زانسـتە مرۆییەکان دەکات و ئـەم بابەتە بە مەترسـی لەسـەر کۆمەڵگا و دەسـەڵات دادەنـێ. خامەنەیی لەم وتـارەدا لـە ڕواڵەتدا هـۆی دژایەتیی خـۆی لەگەڵ زانسـتە مرۆییـەکان، تەنیا دەگەڕێنێتەوە بۆ دژایەتییان لەگەڵ ئایین و وا باسی دەکات کە تازە بەو شتەی زانیبێت. ئەمە لـە کاتێکدایە کە دژایەتیی زانسـتی مرۆیی هـەر لە قوتابخانەکانـی ناوەندیدا و بە شـێوازی سیستەماتیک ڕەچاو دەکرێت و

لە ئاکامی سیاسەتەکانی کۆماری ئیسلامی و لە راستیدا نەهێشتن یان لانی کەم بێ ناوەڕۆک کردنی زانستە مرۆییەکان، گشت ئەو کەسانە کە لە کۆتاییەکانی دەیەی حەفتا و دەیەی هەشتادا لە قوتابخانەکانی ئەم وڵاتەدا خوێندبێتیان هەستیان دەکرد کە لقی زانستی مرۆیی چەن بە ئەنقەست و بە شێوازێکی پلان دارێژراو سووک کراوە و تەنانەت کارێکیان دەکرد کە ئەو کەسانەی ئەم لقەیان هەڵدەبژارد زۆربەیان لە نازیرەکترین قوتابییەکان بن و وای لێ هاتبوو کە شەرم بوو خوێندنی ئەم لقە و لە ساڵانی دواتر و تا هەنووکە گەیشتووە بە رادەیەک، کەمترین داخوازی بۆ ئەم لقە دەبیندرێ و کەمترین ژمارەی قوتابییان خوازیاری خوێندن لەم لقەدان. بەڵام وەک لە دێرەکانی دواییدا ئاماژەی پێ دەکەین دژایەتی لەگەڵ زانستە مرۆییەکان تەنیا لە هۆکاری ئایینیدا قەتیس نامێنێتەوە و سەرچاوە گرتوو لە سیستەمێکی پەروەردەیە کە زانستە مرۆییەکان بە دژی خۆی و بێکەڵک پێناسە دەکات. جا هەرچەن بە رواڵەت و ناو، سیستەمی پەروەردەی کۆماری ئیسلامی نیئۆلیبراڵیزم نەبێت بەڵام لە نێوەڕۆکدا سیستەمی پەروەردەی نیئۆلیبراڵیزم ڕەچاو دەکرێت و زیانەکانی ئەم چەشنە لە سیستەمی پەروەردە لە وڵاتی ژێر دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامیدا چەن قاتی وڵاتانی دیکە و بەتایبەت وڵاتانی ڕۆژئاوایە و کاتێک ئەم هاوئامانجیە دەردەکەوێ کە بزانین یەکێک لە هێڵە سەرەکییەکانی پەروەردەی نیئۆلیبراڵیزم دژایەتییە لەگەڵ زانستە مرۆییەکان و «سلایتر» لەم پەیوەندییەدا ئاماژە بەو خاڵە دەکات کە گرینگترین کاریگەریی نیئۆلیبراڵیسم لەسەر خوێندنی باڵا، دەکرێ کەم کردنەوەی بودجەی زانستە مرۆییەکان و هونەر، بە قازانجی ئەو زانستانەی کە زیاتر لەگەڵ بازاڕی کار یەک دەگرنەوە، دەست نیشان بکرێت[١٦].

ئەو پەروەردە نیئۆلیبراڵیستییەی کە لە سیستەمی پەروەردەی کۆماری ئیسلامیدا ڕەچاو دەکرێت، جیاواز لە خاڵە سەرەکییە گشتییەکان کە تایبەت بە هەموو وڵاتانی بەڕێوەبەریەتی، لە ئێراندا ئایین و سەروەریی نەتەوەی فارسیشی پێ زیاد کراوە. وەک پێشتر باسی کرا، خامەنەیی بۆ دژایەتیی زانستی مرۆیی ئاماژە بە مەترسییەکانی بۆ سەر بازاڕ ناکات بەڵکوو تێدەکۆشێ دژایەتیی خۆی لەگەڵ زانستی مرۆیی لە دەلاقەی ئایینەوە پێناسە بکات. زانستە مرۆییەکان پرسیار لەسەر چییەتیی دیاردەکان دروست دەکەن و لە زانستگەکاندا دەبنە هۆی ئەوەی خوێندکاری ئەم بوارانە دەسەڵات لە مانا گشتییەکەیدا (سەروەری) بەرەورووی کێشە بکەنەوە. جا سیستەمی نیئۆلیبراڵیسم لە گشتیەتی خۆیدا و بۆ پاراستنی تەکووزیی هەنووکەی (نظم موجود) بە واتای پاراستنی دەسەڵات و بۆ ئەوەی پەیوەندیی نێوان کۆیلە و سەروەر ـ کە خۆی لە دوو کوچکەی بازاڕ و دەسەڵاتدا دەردەخات- بەو چەشنەی هەیە بەردەوامی پێ بدەن دژایەتی لەگەڵ زانستە مرۆییەکان دەکەن و لە کۆماری ئیسلامیدا بۆ ئەوەی گۆڕانکاری لە نێوان کۆیلە و سەروەردا بەدی نەیەت ـ چوار کوچکەی ئایین، سەروەریی نەتەوەی فارس، بازاڕو دەسەڵات- دەست ئەدەنە دەستی یەک و پارێزگاری لە تەکووزیی هەنووکەی دەکەن، بە واتایەکی دیکە وەک چۆن نیئۆلیبراڵەکان ئایدیاکەی خۆیان بە کۆتاییی دنیا دادەنێن، دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامیش ئایدیاکەی خۆی کە تێکەڵەیەکە لە ئایین، سەروەریی نەتەوەی فارس و نیئۆلیبراڵیزمێکی گەندەڵی حکوومەتی، پێیان وایە دەبێ تا کۆتاییی دنیا هەر ئەوان و بەم چەشنە دەسەڵاتدارییەتییە بەردەوام بن. ئەمە لە حاڵێکدایە کە زانستە مرۆییەکان پرسیاری قووڵ و بناغەی لەسەر

ئەم بۆچوونانە دروست دەکەن، هەر بۆیە ڕەنگە شێوازەکانی دژایەتی لەگەڵ زانستی مرۆیی تا ڕادەیەک جیاواز بێ، بەڵام هەردووکیان خاوەن یەک ئامانجن ئەویش پاراستنی تەکووزیی هەنووکەیە و یەکێک لە هێڵە سەرەکییە هاوبەشەکانیان بۆ گەیشتن بەم ئامانجە دژایەتی کردنی زانستی مرۆییە.

یەکێکی دیکە لە جیاوازییە ڕواڵەتییەکانی پەروەردەی نیئۆلیبراڵیسم و سیستەمی پەروەردەی کۆماری ئیسلامی دەکرێ لەو خاڵەدا دەستنیشان بکەین کە پەروەردە و فێر کردن لە کۆماری ئیسلامیدا بێلایەن نییە. «ئاپڵ» لەسەر ئەو باوەڕەیە کە بیرمەندانی نیئۆلیبراڵیزم، بۆ وڵام دانەوەی پێداویستییەکانی بازاڕی ڕکابەری و ئازاد، زمانی بێلایەنی زانست دەکەنە کەرەسە و ئەم زمانە زانستییە ئەو ئیمکانەیان بۆ دەرەخسێنێت ئایدئۆلۆژی و بەرژەوەندیی سیاسی و ئابووریی خۆیانی لە پشتدا بشارنەوە[١٧]. لە سیستەمی کۆماری ئیسلامیدا بۆ پشتیوانی لە بازار و ئایدئۆلۆژیی ئابووری، کەڵک لە زمانی بێلایەنی زانست وەردەگیرێت بەڵام ئەو جیاوازییە لە ئارادایە کە لە وڵاتانی دیکەدا سیستەمی پەروەردەی نیئۆلیبراڵیسم لە باری ئایینیشەوە بێلایەنە- یان بە ڕواڵەت بێ لایەنە- بەڵام لە ئێراندا پەروەردە و ڕاهێنان بێلایەن نییە و تەنانەت بە شێوازێکی سیستەماتیک دژایەتیی ئایینی و ئاینزاییی ئەوانی دیکەی خۆی بەرهەم دێنێت. هەروەها لە سیستەمی پەروەردە و ڕاهێنانی کۆماری ئیسلامیدا، تەنیا بایەخ بە یەک زمان ئەدرێت و مێژوویەکی چەواشەکراو بە قازانجی نەتەوەی سەردەست و بە دژی نەتەوە گەلی کۆلۆنی کراو، لە هەموو ئاستەکانی پەروەردەدا دەوترێتەوە کە ئەم شێوازە گێڕانەوەی مێژوو و پەروەردەی تاک زمانیە لە وڵاتێکی فرە زماندا کەرەسەیەکە لە خزمەتی هێشتنەوەی سەروەریی نەتەوەی باڵا دەست و بە کۆیلە کردنی نەتەوەگەلی ژێردەست و بێ ئەوەی زمانی زبر بەکار بێنێت وای کردووە کە قوتابی و خوێندکاری سەر بە نەتەوە ژێردەستەکان ئەو هەستەیان تێدا بەدی بێت کە زمانەکەیان بێ کەڵکە و بۆ پێشکەوتن دەبێ لەباری زمان و شێوازی ژیانەوە، وەک نەتەوەی باڵادەستیان لێ بێت؛ هەربۆیە بە هۆی سیستەمی پەروەردە و فێرکردنەوە هەموو شتێک بایەخی خۆی تەنیا لە وەدەستهێنانی پارەیەکی زیاتردا وێنا دەکات. کاتێک لە چەند زانکۆدا زمانی نەتەوەکانی ژێردەست دەکرێتەوە -لەم ساڵانەی دواییدا زانکۆی سنە و بەشی ئەدەبیاتی کوردیی بۆ دانراوە و ساڵانە خوێندکاری خوازیار وەردەگرێ- ئاشکرایە خوێندکاران حەزیان بۆ چوونە ئەم بەشە کەمە. کاتێک پاش خوێندنی، هیچ کەڵکێکی نییە لەو بازاڕەیدا کە ئەوان دروستیان کردووە، خوێندکار بە چ هیوایەک بچێت و لە بەشی زمانی دایکی خۆیدا درێژە بە خوێندن بدات. کە وایە سیستەمی پەروەردەی کۆماری ئیسلامی، نەک وەک سەردەمی ڕەزاشای میرپەنج بە زبر، بەڵام بە هۆی دەسەڵات و هێزی نەرمەوە، دژایەتیی زمان و کەلتووری نەتەوەی ژێردەست دەکات و ئەویش لە ڕێگەی بێکەڵک کردنیان -لە باری بازاڕەوە- ئەو بەستێنە دروست دەکات کە مرۆڤی نەتەوەی ژێر دەستی خۆی و بە حەزی خۆی و بەرانبەر بە زمان و کەلتووری خۆی هەست بە شەرم بکات؛ چون بێکەڵکە و ئەم ڕەوتەش دەبێتە هۆی تواندنەوەی لە زمان و کەلتووری نەتەوەی باڵادەستدا بێ ئەوەی هێزی زبریش بەکار هاتبێت. ئەمەش ئامانجێکە کە لە ماوەی سەد ساڵی ڕابردوودا، دەسەڵاتی ناوەند تەوەری ئێران بەدوایەوە بووە. لەم پەیوەندییەدا گۆڤاری ئایەندە دەنووسێت؛ هەر کات بەم مەبەستە واتە بە فارس کردنی کوردانی ئێران گەیشتن، ئیتر

سەربەخۆیی کوردانی عوسمانی مەترسیی بۆ سەر ئێمە نییە[١٨]. کۆماری ئیسلامی کاتێک لە ڕێگەی سیستەمی پەروەردەوە زمانی نەتەوەیەک بێکەڵک دەکات- لە پەیوەندی لەگەڵ بازاڕدا، بازاڕێک کە سیستەمە وا دەنوێنێت هەموو شتێک لەودا کورت دەبێتەوە- لەو بوارەدا هەنگاو هەڵدەگرێت کە ئامانجیەتی، یانی بە فارس کردنی کوردان یان نەتەوە ژێردەستەکانی دیکەی ئەم چوارچێوە جوغرافیاییە.

کاریگەری سیستەمی نیئۆلیبراڵ لەسەر خوێندکاران، مامۆستایان و زانست و زانکۆ

بە باوەڕی «ئاپل» مامۆستایانی لایەنگری نیئۆلیبراڵیزم بە شێوازێکی سیستەماتیک جیاوازیی بیروباوەڕ و ڕەخنەگرتن لە پۆلەکاندا سەرکوت دەکەن و کەشێکی فێربوونی نەزۆک پەرە پێ ئەدەن[١٩]. هەروەها نیئۆلیبراڵەکان پێداگری لەسەر ئەو خاڵە دەکەن کە ڕەخنەگرتن لە سیستەمی پەروەردە یان پەیوەندییەکانی نێوان کۆیلە و سەروەر لە هەموو ڕەهەندەکانیدا، ناوەڕۆکی بێلایەنی پۆلەکان تێکئەدا و وانە بەرەو مشتومڕی سیاسی دەبەن. هەر بۆیە نیئۆلیبراڵەکان و کۆنسێرڤاتیڤەکان لە هەوڵی ئەوەدان تا نیوەڕۆکی لە بنەڕەتەوە سیاسیی پۆلەکانی وانەگوتنەوە بشارنەوە و تەواوی ئەو کەسانەی کە دەوێرن سیستەمی ئابووریی باو و کاریگەرییەکانی لەسەر پەروەردە و فێر کردن و پەیوەندییەکانی نێوان سەروەر و ژێردەست ڕووبەڕوی پرسیار بکەنەوە تاوانباریان دەکەن کە کەڵکی خراپ لە کەشی ئازادی زانستگە وەردەگرن و چەپ و بەلاڕێداچوون. تەواوی ئەو کەسانەی کە لە زانستگەکانی ئێران وانەیان خوێندبێت، بە باشی ئەم ڕاستییەیان هەست پێ کردووە، بەو جیاوازییەی کە لەم نیشتمانەدا تاوانەکانی جیاخوازی لە ئێران و هەوڵدان بۆ سەربەخۆیی و دژەئایین بوون بە تاوانەکانی دیکە زیاد دەبێ. سیستەمی کۆماری ئیسلامی لەم بارەیەوە بە شێوازێکی توندوتیژانە لە هەمبەر ئەو خوێندکارانە دەجوڵێتەوە کە خوازیاری گۆڕینی پەیوەندیی کۆیلە و سەروەرن لە هەموو ڕەهەندەکانیدا و بەر بە خوێندنیان دەگرێت. نموونەی ئەم چەشنە هەڵسوکەوتەیش ئەو سەدان خوێندکارەیە کە بەر بە درێژەدانی خوێندنیان گیراوە و کۆماری ئیسلامی لە بنەڕەتەوە هەوڵ ئەدات کە کەشی زانستگە لە سیاسەت و ڕەخنەگرتن لە دەسەڵات بە تاڵ کاتەوە.

لەم بەستێنەدا مامۆستایانی زانستگە ڕۆژ بە ڕۆژ زیاتر لە زانست و دابین کردنی پێداویستییەکانی ڕاهێنانی خوێندکاران دوور دەکەونەوە، هەرچەند لەم سیستەمەدا دان بەوەدا نراوە خوێندکاران تەنیا بەکارهێنەری پەروەردە و فێرکاریی باڵان بەڵام لە ڕاستیدا قوربانییەکانی ملکەچی زانکۆن بۆ بازاڕ و پێداویستییەکانی[٢٠]. یەکێک لە گرینگترین گۆڕانکارییەکانی بەدیهاتوو لە خوێندکاران و زانستگەکان لە دنیای نیئۆلیبراڵدا، گۆڕانیانە لە خوێندکارەوە بۆ کڕیار و بەکارهێنەر. لە دنیای نیئۆلیبراڵدا، یەکەمین پێناسەی خوێندکار، کڕیار بوونی زانستە هەر بۆیە پەیوەندیی نێوان خوێندکار و زانستگە، وەک پەیوەندیی نێوان دابینکەری خزمەت و کڕیار وێنا دەکرێت. ڕاست هەر بەو چەشنەی کە تاکەکان لە دنیایەکی نیئۆلیبراڵدا لەگەڵ یەکتر لە ڕکابەریی بەردەوامدان خوێندکارانی زانستگەیش بۆ بردنە سەرەوەی سەرمایەی تاکەکەسییان لەگەڵ یەکتر ڕکابەرایەتی دەکەن. زۆر بوونی ڕێژەی خوێندکاران، لێکدانەوەی ستانداردەکانی چالاکی و ئەنجامی ڕاهێنان و پەروەردەی تاکەکان و بارهێنانی تاکەکان بۆ پیشەکان، لە خاڵە گرینگەکانن بۆ ئەم پێکهاتەیە و

گەیشتن بە ئامانجەکانی نیئۆلیبراڵیسم لە پەروەردەدا[٢١]. وەک ئاشکرایە لە سێ دەیەی ڕابردوودا و پاش بەپارە بوونی زانکۆکان، ڕێژەی خوێندکاران چەند قات لە جڤاکدا زیادی کردووە بەڵام زیاد کردنێک کە تەنیا لە خزمەتی ئەو باند و مافیایانەیە کە سیستەمی پەروەردە لە ئێراندا بووەتە هۆی ئەوەی داهاتێکی زۆریان دەستکەوێت و چون بازار و دەسەڵات گەندەڵە، بە پێچەوانەی وڵاتانی لیبرال کە تا ڕادەیەک بازارێکی شەفافیان هەیە و خوێندکار پاش تەواو بوونی خوێندنی بەو شارەزاییەی کە دەستی کەوتوە بۆ بازاڕی کار ڕادەکێشرێ -جیاواز لەوەی کە تا چ ڕادەیەک بەرهەمهێنەرەوەی هەمان پەیوەندیی کۆیلەو سەروەرە- بەڵام لە ئێراندا خوێندکار پاش ئەوەی کە پارەیەکی زۆریش بۆ خوێندنی تەرخان دەکات، دیسان بۆ وەدەست هێنانی پیشەیەکی شیاو تووشی کێشە دەبێت.

لە دنیای نیئۆلیبراڵدا، خوێندکارگەلێک دەبینین کە نەک بۆ فێر بوون بەڵکوو بۆ ئەوەی بتوانن پیشەیەک لە بازاڕی ئابووریدا وەدەست بخەن بۆ کڕینی زانست سەردانی بنکەکانی پەروەدە دەکەن، ئەوان ئیتر حەزیان لە بەشداری لە بەرهەمهێنانی زانست نییە، بەڵکو خوازیاری وەرگرتنی پەکێجگەلی زانستین. بە ڕوونی ئەم تایبەتمەندییە لە زانستگەکانی ئێراندا بەدی دەکرێت، ئەگەر لە زانستگەی تاران وەک بەناوبانگترین و زانستیترین زانستگەی ئێران بێینە دەرەوە و بە شەقامی بەرانبەریدا تێپەڕین، بە سەدان کەس دەبینین کە هاواری فرۆشتنی پایاننامە، وتار، لێکۆڵینەوە و. . . دەکەن. کاتێک خوێندکار وەک کڕیاری زانست دەور دەگێڕێ و وەک بەکارهێنەر خۆی پێناسە دەکات، لێکەوتەگەلێکی وەک دزینی ئەدەبی، تەقەلوب و ڕکابەری زیاتری لێ دەکەوێتەوە[٢٢]. ئەم دیاردەیە بە چەشنێک پەرەی گرتووە کە ژمارەی ئەو خوێندکارانەی پایاننامە دەکڕن، چەند قاتی ئەو خوێندکارانەیە کە خۆیان پایاننامەکەیان دەنووسن و ئەمە لە کاتێکدایە هەمووان بەم دزییە زانستییەش دەزانن، هەم مامۆستای زانکۆ ئاگادارە و هەم سیستەمی پەروەردە بەڵام بەو هۆیەی کە بە قازانجی گیرفانی هەندێ کەسە و مافیاگەلی تایبەتی لە سیستەمی پەروەردەدا لە پشتە، هیچ کەس لە هەمبەری ئەم دیاردەیەدا هەڵوێستی جیددی وەرناگرێت.

تایبەتمەندیی بازاڕی بوونی خوێندنی باڵا، چەشنێک گۆڕانی لە خولیاکان و حەزەکان و ئامانجەکان بۆ خوێندکاران بۆ هەڵبژاردنی زانستگە و هۆی چوون بۆ ئەم زانستگانەیشی بەدی هێناوە. «ڕودرێز» بە لێکدانەوەی ئامانجی خوێندکاران لە نێوان ساڵەکانی ١٩٦٦تا ١٩٩٦ وەبیری دێنێتەوە کە لە ساڵی ١٩٦٦دا دەسراگەیشتن بە فەلسەفەیەکی واتادار لە ژیان گرینگترین پاڵنەر بۆ هەشتا لە سەدی خوێندکاران بۆ چوون بۆ زانکۆ بووە، لە بەرانبەردا پێشوەچوون لە باری ماڵییەوە تەنیا بۆ سی لەسەدی خوێندکاران پاڵنەر بووە، بەڵام لە ساڵی ١٩٩٦دا ئەم دوو هەڵوێست گرتنە شوێنەکەیان گۆڕدراوە، زۆرینە مەبەستیان لە هاتن بۆ زانستگە پێشوەچوونە لە بازاڕدا، پاڵنەری ماڵی بۆ ٧٤لە سەدی خوێندکاران و وەدەستهێنانی فەلسەفەیەک بۆ ژیان بۆ ٢٤لەسەدی خوێندکاران گرینگ بووە[٢٣]. دروستیی ئەم بۆچوونە دەکرێ بە ڕوونی لە کەم بوونەوەی بزووتنەوە خوێندکارییەکاندا ببینین لە دەیەی هەشتا و نەوەددا، بۆ نموونە ئەگەر لە دەیەی حەفتا و کۆتاییەکانی دەیەی شەستدا وەبیر هێنانەوەی شانزەی سەرماوەز دەبووە ڕۆژیک بۆ دژایەتی لە گەڵ دەسەڵات، بەڵام هەنووکە دەبینین کە -لە ژێر چاوەدێریی بەڕیوەبەرانی زانکۆدا- بووەتە

ڕۆژی جەژن و شادی کردنی خوێندکاران و لە ڕاستیدا لە ناوەڕۆکی خۆی بەتاڵ کراوەتەوە. هەنووکە بە هۆی پـەروەدەی نێئۆلیبراڵیزم لە زانســتگەکانی ئێران خوێندکار شــانازی بەوەدەکات ئەگــەر نارەزایەتییەکی هەبێت، سێنفییە نەک سیاسی و هەوڵ ئەدات کێشە بۆ دەســەڵات و پەیوەندیی نێــوان کۆیلە و سەروەر دروســت نەکات، جا چ لە شێوازی نەتــەوەی سەردەســت و ژێر دەســت بێت یــا خود کۆیلە و ســەروەری ئابووری -ئەمە بەو واتایە نییــە کە هیچ خوێندکارێکی دژە دەســەڵات هەر نەبێت. باس لــە زۆرینەی خوێندکاران دەکەین-. ئەم تایبەتمەندییە و گــۆڕان لە خولیا و حەزی خوێندکاراندا هەر وەک لە نموونەکەدا دیتمان تایبەت بە گشت ئەو وڵاتانەیە کە سیســتەمی پــەروەردەی نێئۆلیبراڵیزم بەســەریاندا دەســەڵاتدارە و دەبینین کە بزووتنــەوە خوێندکاریەکان لە ماوەی سێ دەیەی ڕابردوودا لە سەرانسەری دنیادا گەیشتوونەتە کەمترین ئاست یا خود دەتوانین بڵێین شــتێک بەناوی بزووتنەوەی خوێندکاری، هەر نەمــاوە، ئەمەش بە هۆی ئــەوە نییە کە نادادپەروەری یان زوڵم و زۆر لە دنیــادا نەمابێت، بەڵکوو لەو ڕاســتییەوە ســەرچاوە دەگرێ کە خوێندکاران لە ســێ دەیــەی ڕابــردوودا ئارمانج و فەلســەفەی ژیانیــان بە هۆی سیســتەمی پــەروەردەی زاڵ بەســەریاندا گــۆڕدراوە. کاتێک ئامانج تەنیا دەبێتــە بازاڕ و ســەروەری لە بازاڕدا، دیارە جیاوازیی بیــرو باوەڕیش پێک نایەت مەگەر لە ڕێڕەوەی ســەروەری لە پیشــە و پــارەدا و ئەمەش دەبێتە هۆکاری ئەوەی کە خوێندکاران ببنە کەسانی کۆنسێرڤاتیف!!! بە پێچەوانــەی چیەتیی خوێندکار لە بنەڕەتدا، خوێندکارگەلێــک کــە پارەیەکــی زۆریان تەرخان کردووە و بوونەتە کڕیاری زانست و خولیایان لە پیشە و پارەدا کورت دەبێتەوە، کوا لــە هەوڵــی تێکدانــی پەیوەندیی زاڵ بەســەر کۆمەڵگادا دەبن ئەویش بە تایبەت لە وڵاتێــک کە هەوڵــدان بــۆ لەنێوبردنی تەکوزیــی هەنووکەیی، بە توندترین شــێواز هەڵســوکەوتی لەگەڵدا دەکرێ. ئەم ڕستەیە بۆ ئەو کەســانەی لە زانســتگەکانی ئێراندا خوێندبێتیان ئاشــنایە کە دەڵێین: من کارم بەسەر بابەتی سیاسی و کۆمەڵایەتییەوە نییە مــن هاتوومەتە زانکۆ بۆ ئەوەی پیشــەیەک بۆ خۆم دەســتەبەر کەم نەک خۆم توشــی کێشە بکەم. لە وڵاتی ژێر دەسەڵاتی کۆماری ئیســلامیدا و لــە زانســتگەکانیش، ئەگەر خوێندکارانێــک هەڵکەون کە دژ بە بایەخی دەستکرد ڕابوەستن و لە تەریک کەوتنەوە و وەدواکەتن لە ڕکابەریی پیشە و پارە نەترسن و دژایەتیــی پەیوەندیی زاڵــی نێو کۆمەڵگا بکــەن، لە لایەن دەســەڵاتەوە بە توندترین شێواز سەرکوت دەکرێن.

دەرئەنجام

هەرچەنــد زۆرکــەس پێیان وایــە تایبەتی کردنی خوێندن لە وڵاتی ئێراندا هێشــتا لە سەرەتاکانی ڕێگەیدایە، بەڵام بە پێچەوانەوە، بەپێی ئامارەکان وڵاتی ژێردەسەڵاتی کۆماری ئیســلامی لە تەواوی دنیا لەم بوارەدا پلەی یەک یان دوو بۆ خۆی مسۆگەر دەکات. خاڵی جێی ســەرنج ئەوەیە کە ئەم ڕەوتە لە دنیادا بە ســێ هۆ بەرەو داکشان دەچێت یەک؛ لە ڕەوتی تایبەتی کردندا ســەرچاوەی تایبەتی نەبوونەتە جێگرەوەی سەرچاوەی حکوومەتی، بەڵکوو لە پــاڵ ســەرچاوە حکوومەتیەکاندا و بــۆ ولام دانــەوە بــە داخوازیــی زۆری کۆمەڵگا بۆ هەندێ بەشــی زانستیی تایبەت دامەزراون، دوو؛ ئەزموونەکان ئەو ڕاســتییە دەردەخــەن ئەگەر حکومــەت لە کاری ئەم زانکــۆ و تاقیگایانەدا دەســتێوەردان نەکات، بە تێپەڕینی کات کوالێتییان زۆر لە بەشــی حکوومەتی زیاتر دادەبەزێ، ســێ؛ بانگەشە و ســەرمایەگوزاریی حکومەت لە لێکۆڵینەوە

و تاقیکارییـــە زانســـتی و زانکۆییەکانـــدا بە هۆی ئەوەی کە دەبنە هۆکاری پێشـــکەوتنی کۆمەڵگا پێویستە و بە هیچ چەشنێک ناکرێ ڕەچاو نەکرێت[٢٤] لە پاڵ ئەم هۆکارانەشـــدا پـــەرەدان بـــە نادادپەروەریـــی کۆمەڵایەتی و گۆڕینـــی ئایدیـــای خوێنـــدکاران لـــە فەلســـەفەیەکی مرۆڤی و قووڵەوە بۆ ژیان، بۆ کورت بوونەوەی حەزەکان لە پارە و پیشەدا، دەتوانین زیـــاد بکەین. ئەگـــەر بۆ وڵاتێکی یـــەک زمان و یەک نەتەوە ئەمانە تەنیا هۆی دژایەتی بن لەگەڵ بە پارەی کردنی خوێندن لە وڵاتی ئێمە و بە هۆی فرە چەشـــنی، جگە لە زیانە چینایەتییەکانی، زیانی نەتەوەییشی بێ ئەژمارە و نەتەوەیەکی ژێردەست کاتێک تاکەکانی لە یـــەک هەڵبڕێن و بایەخەکانیان ببێتە بـــازاڕ و پارە و قازانجی تاکەکەســـی، هیچـــکات ناتوانـــن لە هەمبـــەر داگیرکەردا یەکگرتوو بن. کاتێک پارە و وەدەســـتهێنانی پیشە دەبنە بایەخ، خۆ فیدا کردن لە ڕێگەی نیشتماندا دەبێتە کوری خەڵک بە کوشتدان. ئـــەو کاتەیە کە زنجیرەکانـــی کۆیلەتی زیاتر و زیاتـــر بـــە دەوری نەتـــەوەی ژێردەســـی کوردستاندا گرێ دەدرێ و ئێمەی نەتەوەی ژێردەســـت کاتێـــک دەتوانیـــن ڕزگارمـــان بێـــت کە دژ بـــە بەهاکانی پارە و پیشـــە بە هـــەر نرخێک و بوونیان بـــە باڵاترین بایەخ، لەهەموو ڕەهەندەکانیدا (بەتایبەت پەروەردەو فێرکردن) بوەستینەوە .

سەرچاوەکان

١. ڕوودی دویچکـــە، لـــە ڕێبەرانی بزووتنـــەوەی خوێندکاریی دەیەی شەستی ئاڵمان
٢. فریره، پائولو، آموزش برای آگاهی انتقادی، ترجمه؛ منصوره(شـیوا) کاویانی، تهران؛ نشر اینترنتی رهایی،ص٣٤، ١٣٩٤
٣. کالینیکوس، الکس ، دانشـگاه در جهان نئولیبرال ، نشـریه رود ، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، شماره دوم، آذر١٣٩٢،ص٤-١١
٤. قراگوزلو، محمد ، بحران:نقد اقتصاد سیاســی نئولیبرال، انتشارات نگاه،ص٢٦، ١٣٩٦
٥. نیک نشـــان، شـــقایق و دیگران، ایدئولـــوژی مبنایی برای عملکرد آموزش و پرورش، مقایســـه پیامدهای ایدئولوژی لیبرال دموکراســـی و نئولیبرالیســـم بر تعلیم و تربیت در کشـــورهای غربی، پژوهشنامه مبانی تعلیم و تربیت، دانشـــگاه فردوسی مشهد، سال٢، شماره١بهار و تابستان١٣٩١،ص٥-٢٦
٦. هەمان سەرچاوەی پێشوو
٧. صادقی بروجنی، خســـرو، پولی ســـازی آمـــوزش و حق زدایی از شهروندان
٨. هەمان سەرچاوەی پێشوو
٩. ماڵپەڕەی www.kurdistanmedia.com
١٠. مصاحبـــه‌ای با هانری آ- ژیرو، نولیبرالیســـم و سیاســـت آموزش عالی،نشـــریه رود، دانشکده علوم اجتماعی دانشـــگاه تهران، شماره٢، ص١١
١١. صادقی بروجنی، خســـرو، پولی ســـازی آمـــوزش و حق زدایی از شهروندان
١٢. رحمان سرشـــت، حســـین، گرایش به خصوصی ســـازی آموزش عالی در ایران و آموزش عالی خصوصی در جهان، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، شماره٣،٤سال١٣٧٤،ص٧١-٨٠
١٣. صادقی بروجنی، خســـرو، پولی ســـازی آمـــوزش و حق زدایی از شهروندان
١٤. وتاری موحەمەدی ماڵجو،١٣٩٥/٩/٢ لە کۆلێژی زانســـتی مرۆڤی زانستگەی تەباتەبایی پێشەکەس کراوە.
١٥. وتاری عەلی خامەنەیی،١٣٨٨. ٦. ٩
١٦. نیک نشـــان، شـــقایق و دیگران، ایدئولوژی مبنایی برای عملکرد آموزش و پرورش، مقایســـه پیامدهای ایدئولوژی لیبرال دموکراســـی و نئولیبرالیســـم بر تعلیم و تربیت در کشـــورهای غربی،پژوهشـــنامه مبانی تعلیم و تربیت، دانشـــگاه فردوسی مشهد، سال٢، شماره١بهار و تابستان١٣٩١،ص٥-٢٦
١٧. هەمان سەرچاوەی پێشوو
١٨. کۆنەپۆشـــی، حامید، پرســـی زمانەکانی ئێران و سیاسەتی زمانی لـــە ئێراندا، گۆڤـــاری ژیار، ســـاڵی یەکـــەم، ژمـــارەی ١و٢م پاییز و زستانی١٣٩٣، ل٥٠-٧٥
١٩. نیک نشـــان، شـــقایق و دیگران، ایدئولوژی مبنایی برای عملکرد آموزش و پرورش، مقایســـه پیامدهای ایدئولوژی لیبرال دموکراســـی و نئولیبرالیســـم بر تعلیم و تربیت در کشـــورهای غربی، پژوهشنامه مبانی تعلیم و تربیت، دانشـــگاه فردوسی مشهد، سال٢، شماره١بهار و تابستان١٣٩١،ص٥-٢٦
٢٠. کالینیکوس، الکس ، دانشـــگاه در جهان نئولیبرال ، نشریه رود ، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، شماره دوم، آذر١٣٩٢،ص٤-١١
٢١. نیک نشـــان، شـــقایق و دیگران، ایدئولوژی مبنایی برای عملکرد آموزش و پرورش، مقایســـه پیامدهای ایدئولوژی لیبرال دموکراســـی و نئولیبرالیســـم بر تعلیم و تربیت در کشـــورهای غربی، پژوهشنامه مبانی تعلیم و تربیت، دانشـــگاه فردوسی مشهد، سال٢، شماره١بهار و تابستان١٣٩١،ص٥-٢٦
٢٢. هەمان سەرچاوەی پێشوو
٢٣. هەمان سەرچاوەی پێشوو
٢٤. رحمان سرشـــت، حســـین، گرایش به خصوصی ســـازی آموزش عالی در ایران و آموزش عالی خصوصی در جهان، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، شماره٣،٤سال١٣٧٤،ص٧١-٨٠